

DUES CANÇONS POLIFÒNIQUES DEL SEGLE XV A L'ARXIU HISTÒRIC ARXIDIOCESÀ DE TARRAGONA

ROMÀ ESCALAS

1. INTRODUCCIÓ

El dissabte dia 12 de febrer de 2005, amb motiu de la visita a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, organitzada per la Societat Catalana de Musicologia, vàrem tenir l'ocasió d'observar alguns dels manuscrits musicals que s'hi conserven, tot i que el fons principal de l'Arxiu està integrat per documents pastorals de l'arquebisbe i es completa amb d'altres de personals i notariais, alguns procedents del castell de l'Emprunyà.

Entre els manuscrits musicals ja coneguts i procedents del fons d'una cobla de sardanes, a més del valuós fons medieval descrit per Joaquim Garrigosa i Masana a la seva obra *Els manuscrits musicals a Catalunya fins al segle XIII*,¹ tinguérem l'oportunitat de contemplar dos fulls separats amb polifonia renaixentista, procedents de les cobertes d'alguns lligalls parroquials.

Immediatament, vàrem ser conscients que ens trobàvem davant d'obres o fragments procedents d'un cançoner, les quals reclamaven ser estudiades amb atenció i transcrites. La manca de temps no m'ha permès encara presentar-ne un estudi complet, però, atesa la importància de les obres que contenen aquests dos fulls, he cregut necessari comunicar-ne l'existència des de la REVISTA CATALANA DE MUSICOLOGIA, a fi que els especialistes puguin completar-ne la informació, i aquestes peces, de gran qualitat musical, puguin situar-se al seu lloc just, tant en la història de la música com en la tradició musical catalana.

Amb aquesta intenció, a continuació presentem unes imatges de les obres (figures 1 i 2), seguides de la seva transcripció i completades amb alguns comentaris i conclusions orientatius.

1. J. GARRIGOSA, *Els manuscrits musicals a Catalunya fins al segle XIII*, Lleida, 2003, p. 209-222.

2. ELS MANUSCRITS

Les obres manuscrites estan en dos fulls de paper separats de 20,5 × 28,0 cm. Ambdós, originalment, formaven part d'un bifoli, fet que és evident ja que, a cada full, s'hi troba la part complementària d'una marca d'aigua que representa unes ti-sores.

L'estat de conservació dels fulls de paper és estable, a pesar d'haver patit humitats i deformacions per haver estat utilitzats com a cobertes d'enquadernació d'altres documents. Com que la composició de la tinta és poc àcida, el paper no ha sofert agressions irrecuperables. Tots dos fulls presenten inscripcions i segells aliens al contingut musical i molt posteriors.

FIGURA 1. Obra A. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (fotografia de Romà Escalas).

FIGURA 2. Obra B. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (fotografia de Romà Escalas).

3. LA NOTACIÓ I EL TEXT

Les dues pàgines presenten nou pentagrames impresos amb traçadora manual amb marges amples, en alguns llocs de més de 2,5 cm. A cada pàgina, hi ha una obra a tres veus, les quals distingirem com a obra A i obra B, sense música a la part posterior. És a dir, si considerem el bifoli sencer, les obres les trobaríem al foli 1^v, l'obra A, i al foli 2, l'obra B. La disposició de les veus a cada foli és en sentit vertical, superposades de dalt a baix en l'ordre: (*cantus*) / tenor i contra.

Les alteracions a l'inici del pentagrama difereixen en algunes veus, notació anomenada *d'armadura múltiple*, molt freqüent a l'època de Johannes Tinctoris (1435-1511). La forma i els valors de les notes i dels signes de proporció de la mateixa època corresponen a la forma mesurada blanca amb lligadures i *minor color*.

El text de la cançó, en minúscula, es troba només a la veu superior, amb la lletra inicial fora del pentagrama, també en minúscula. Els noms de les veus apareixen en alguns casos escrits a l'esquerra de l'inici de les veus. Altres inscripcions, de la mateixa mà, es troben a la part superior i a la base dels folis.

El text de les dues obres és del mateix copista, en cursiva cortesana i amb poques abreviatures, com l'emprada en l'àmbit geogràfic de la cort catalanoaragonesa.

4. TRANSCRIPCIÓ DE L'OBRA A

Conté una cançó polifònica a tres veus amb el text «aun gusto del mal estrangno». Les dues veus inferiors, sense text, estan indicades com a *tenor* i *contra*. Centrada, a la part superior del full apareix clarament la paraula *cornago*. Al peu de la pàgina, hi ha una inscripció difícil d'interpretar [*offrinsy e Lameranza* (sic)].

A partir de la primera veu, transcrivim el text de la cançó:

Aun gusto del mal estrangno
 como yo de la partida
 da perder extremo dangno
 darte muerte ne hasze dangno

La durada dels valors està indicada pel signe ϵ , el qual ens indica temps perfecte amb prolaçió imperfecta en proporció *dupla*, és a dir, tots els valors són de subdivisió binària. La proporció *dupla*, o temps partit, ens suggereix la transcripció que oferim a continuació (figura 3), amb reducció de valors a la meitat. Segons la proporció del *tactus* de l'època, en resultaria una interpretació actual amb un *tempo* de $\text{♩} \approx 120 \text{ MM}$.

Aun gusto del mal estrangno

Trasc. Romà Escalas, 2005

Cornago

10 Aun gus- to del mal es- tra- gno co mo

11

(1)

12 yo de la par- ti da de la par-ti da par ti da da per der es-

13

(2)

14 tre mo dag-no es- tre dag - - no es-tre mo da-

15

16 no dar-te muer-te me has ze da - - gno has - ce da - gno

17

(2)

1. Original: si bemoll.
2. Original: re.

FIGURA 3. «Aun gusto del mal estrangno». Transcripció de Romà Escalas.

5. TRANSCRIPCIÓ DE L'OBRA B

Cançó polifònica a tres veus que comença amb el text «madame helas». A les dues veus inferiors tan sols apareix l'incipit del text. Una anotació al costat de la segona veu ens indica el tenor.

A partir del text de la primera veu, en transcrivim una possible aproximació:

madame helas et que je fassace
s'il ne vous plait de vostre grand amour
pitie de ma dolor
car votre beute et douceur
me... deppasse.

La durada dels valors està indicada per un cercle, el qual ens indica temps perfecte amb prollació imperfecta, és a dir, tots els valors són de subdivisió ternària, excepte els inferiors a la semibreu. Aquesta proporció *dupla*, o temps partit, ens suggereix la transcripció que oferim a continuació (figura 4), amb reducció de valors a la meitat. Segons la proporció del *tactus* de l'època, en resultaria una interpretació actual amb un *tempo* de $\text{♩} \approx 70 \text{ MM}$.

6. PRIMERES CONCLUSIONS

Obra A. «Aun gusto»

Trobem una altra versió d'aquesta primera obra al *Cançoner de Montecassino*, atribuïda a Cornago. Editada i estudiada per Isabel Pope i Masakata Kanazawa,² ha estat transcrita amb el número 84. Aquesta versió té una primera part A, de vint-i-dues rodones (figura 5), pràcticament igual que la nostra, i continua amb una segona part B, de trenta-vuit rodones (figura 6), inexistents a la versió de Tarragona. La primera part es repeteix i la segona retorna al principi per a finalitzar al compàs 22, en el *fine*, és a dir, amb una forma ABA, típica del villancet hispànic de l'època.

El text que transcriu I. Pope és el següent:

Part A
Non gusto del male estranio
como yo de la partida

Part B
Que si la morte nos viene
non puede con nos morar

[DC al fine]

2. I. POPE i M. KANAZAWA, *The Musical Manuscript Montecassino 871*, Oxford, 1978, núm. 84.

Madame helas

Transc. Romà Escalas, 2005

Josquin Des Prés?

ma-da he me b - las et que je fa - bi - ssa - ce b s'il ne

vous plait de vostre grand a - mour de vos - tre grand - a - - mour grand a -

mour vos tre grand ja - do mour pi-tie de ma do-lor pi tie carvo-tre beu-te et dol ceur vo-tre beu-

te et dol - ce - ur de - ppa - sse.

Figura 4. «Madame helas». Transcripció de Romà Escalas.

p. 343

♩ = ♩

Cornago

Non gus - to del male e - stra - nio

T.

C.

FIGURA 5. Montecassino. Transcripció d'Isabel Pope. Part A.

20

Que si la morte nos vie -

ne nos vie - ne non pue - de con nos mo -

30

rar con nos mo - rar

1st ending

2nd ending

D. C. al Fine

FIGURA 6. Montecassino. Transcripció d'Isabel Pope. Part B.

Aquest text, a més de la part B, difereix en la primera paraula de la part A — *aun/non*—, i el sentit del vers se'n ressent substancialment en la versió de Pope. Suposant que sigui un error, creiem molt més lògica la variant de Tarragona.

És indiscutible que estem davant de dues versions d'una mateixa obra de Johannes Cornago (*ca.* 1455-1485), compositor d'origen català, que treballà a la cort de Nàpols al llarg dels regnats d'Alfons V d'Aragó i del seu fill Ferran (1458-1494). Com que la forma musical i la durada de les versions conservades no és la mateixa, podem deduir que la versió de Tarragona és una composició anterior, més a prop de la forma tradicional del segle XV que del villancet hispànic del segle XVI.

Obra B. «Madame helas»

Des del segle XVI trobem cançons amb els mots inicials «madame helas», encara que en alguns casos l'ordre s'inverteix: «helas madame». Aquest és l'ordre en què comença el text de la famosa cançó d'Enric VIII (1491-1547) d'Anglaterra:

Helas madame cel que ie me tant
Soffre que soie voutre humble servant
Voutre humble servant je ray a tousiours
E tant que je viveray altre naumeray que vous

Posteriorment, Josquin Des Prés (*ca.* 1440-1521) ofereix versions amb els dos textos inicials.

7. PROCEDÈNCIA DELS MANUSCRITS

No podem, ara per ara, determinar l'origen exacte d'aquests manuscrits, tot i que els autors i el contingut ens demostren que formaven part d'un bifoli pertanyent a un cançoner de finals del segle XV. Llibre que va ser deslligat per reciclar-ne el paper, en una època posterior al seu ús i context musical. D'aquesta època provenen anotacions en cursiva il·legibles, quantitats escrites en xifres romanes i un segell notarial. La funció més recent d'aquests fulls, probablement del segle XX, la demostren la inscripció extramusical, afegida en l'època que el bifoli s'emprà com a coberta en un arxiu eclesiàstic: «San Martí de Maldà n 19». Es tracta d'un municipi de l'Urgell, actualment anomenat Sant Martí de Riucorb.

